

Szabóné Csepregi Boglárka

Robertó a híres csatár

Olvasóvá nevelés az alsó tagozatban

Tanítványaim szociális hátterének vázlata

Írásom nélkülözi a statisztikákat, felméréseket és ezek tudományos elemzését. Csak a napi gyakorlattal foglalkozom.

A BDTKF-en diplomáztam 1989-ben rajz szakkollégiummal. Tanítóként dolgozom immár a harmadik helyen, Szeged „második vonalbeli” iskoláinak egyikében. Ez a nem hivatalos információ tanítványaim szociális hátterének meghatározása miatt fontos. Klasszikusan értelmiségi szülők (orvos, ügyvéd, mérnök stb.) gyereke egyszer-egyszer fordult elő pályám során, pedagógus gyerek is csak ritkán. A szülők többsége irodai vagy fizikai munkát végző anyuka (sokan egyedülállóak) és alkalmazott vagy kisvállalkozó apuka. Roma származású és/vagy hátrányos helyzetű tanulók sincsenek sokan. Az 1. osztály szeptemberében már olvasni tudó gyerekek száma elenyésző, ám sokan ismerik a nyomtatott nagybetűk egy részét.

Problémafelvetés

Olvasni bármelyik módszerrel meg lehet tanítani egy átlagos kisgyereket, (az előnyöket és hátrányokat most nem sorolom), de olvasóvá nevelni már nagyon nehéz feladat. A technika elsajátítása fontos, de csak az első lépcsőfok a teljes értékű, ép lelkű emberré válás során. Azért, hogy ne rekedjenek meg az illiteráció szintjén – mint szüleik nagy része –, célom olvasó és író-alkotó emberré nevelni a gyerekeket, hogy ez az önkifejezési eszköz is a kezükben lehessen! Az itt következő módszerek, technikák, trükkök nem újak, de hasznosak. Folyamatosan alkalmazom és alakítom őket.

Meseolvasás

A mesefüggőség kialakításával kezdem. Nagy segítség, ha otthon is olvasnak nekik, de inkább az óvodai alapokra lehet támaszkodni. A mesehallgatás „más” jellegét a helyszínnel (szőnyegen, párnákon, testközelben) és hangulati elemekkel (sötétítő függöny, mesegyertya, esetleg aromapárlat) hangsúlyozom.

Meseválasztás

Csak az első egy-két alkalommal olvasok önálló mesét, vagy ha ennek adott nevelési célja van. A függőség kialakításában a szereplőik által összefűzött történetek a legjobbak. Például *Rémusz bácsi meséi* (J.L. Harris), *Mazsola* (Bálint Ágnes) vagy *Csupafül* (Fésűs Éva) történetei, az újabbak közül Lukács László könyvei (*A sosemlátott erdő meséi*, *Morcoknak belépni tilos!*). A gyerekek izgatottan várják jó ismerőseik újabb kalandjait.

Az események felszínén tartására nem a direkt felidézést választom, inkább vidám hangulatú utalásokat. Ezek még véletlenül sem emlékeztetnek az olvasmány-feldolgozásra!

Bábozás

Először minden nap, minden körülmények között olvasok. Azután (kb. két hónap múlva) valami miatt nem kerülhet rá sor. Kárpótlásul a szereplők bábjaival eljátszhatják az előző meséket.

A gyerekek a bábokat nem elbújva, előadóként használják, hanem a kezükre húzva játsszák el a szerepeket. Gyakran önállóan is megvalósul a mesefeldolgozás. Nem kell, hogy az összes szereplő meglegyen, és épp így nem kell pl. a Süsühöz méregdrága Süsü báb. Tökéletesen működik a „Mondjuk azt, hogy ez a ténén!”, vagyis az alkotó gyermeki fantázia.

Második osztálytól már regényeket olvasok föl. A meghallgatott meséről jegyzéket vezetünk az ajtón, címmel, íróval és a befejezés dátumával. Köré bárki tűzdelhet illusztrációt. Ez a példa később fontos lesz.

Az első könyv

Varga Katalin zseniális és máig is jól használható könyve, a *Gőgös gúnár Gedeon* adta az ötletet, hogy olyan könyvet írjak, amit már önállóan is el tudnak olvasni. A szótagolva, kétjegyű mássalhangzók nélkül íródott szöveget nagy formátumúra szerkesztettem. A könyvvé duzzasztott meséske minden oldalán rajz van, amit kiszínezhettek, így ez a kedvelt tevékenységük is rásegít a könyv megszerettetésére. Így készült el karácsonyra a *Kisteknős kalandjai*. A főszereplő kiválasztását az osztály kedvencei, a teremben élő teknősök inspirálták. Az első ajándékkönyvet minden karácsonykor és minden év végén újabb követi, ezeket persze már vásárolok. (Előfordult, hogy ehhez megnyertem a szülőket, és „beszálltak”. Ha nem így alakul, akkor bizony mindig figyelni kell az akciós könyveket!)

Életkori sajátosságaiknak megfelelően a nagy betűs, rövid verseket, meséket tartalmazó kifestők. Nem tudnak ellenállni a „Mi van a képen?” – kérdésnek, és böngészik a rövid szövegeket.

Az olvasás, mint jutalom, differenciálási eszköz

Legtöbbünk emlékeiben él a kép, ahogy a tankönyv alá rejtettük az épp olvasott könyvet. A jó időben történő találkozásoknál a könyv követelőző szerelmes, és nyitottan lapul a padban. Ezt tettem én legálissá. Rengeteg idő megy el a tanórán azzal, hogy egyeseknek „várniuk” kell a társaikra. Ez minden munkaformánál megjelenik, legfeljebb más mértékben. Ők már az első héttől megtehetik ilyenkor, hogy keresnek maguknak egy könyvet. Bár olvasni még nem tudnak, így hamar könyvhöz szoknak.

Természetesen ennek is vannak szabályai:

- a csend, a nyugodt választás, és az, hogy ezen az órán nem cserélheti ki másokra a könyvet.

- az, hogy nem kötelező. Mindig választhatja az olvasókönyvét vagy később a magával hozott könyvet is. Néha – órától függően – választhat újságot (pl.: Tappancs) vagy a rajzolást is.
- ha hosszabb időről van szó, a szabad helyválasztás is lehetséges.

Fontos a választás szabadsága és a lehetőség jutalom jellege. Ebből következik, hogy büntetésként tiltani lehessen – ez az eshetőség elviekben fennáll, de nem alkalmazom. A másik következmény, hogy más „örömszerző” tevékenységgel együtt ezt is választják, pl. nagyszünet idejére.

Olvasónapló

Mi ez? Az olvasott könyvek jegyzéke ideális esetben keltezve, illusztrációval vagy megjegyzésekkel ellátva. Először megmutatok néhány olvasónaplót (előző tanítványaimtól vagy a fiaimtól kérek kölcsön). Ezeknél természetesen a rajzok fogják meg őket, de megértik, miről van szó. Jó példaként szolgál az (ajtóra) közösen írt-rajzolt minta is.

Maga a napló

Sokféle füzetet láttam már befogni erre a célra. Először a kimaradt vonalas füzeteket használtuk. Hamar rájöttem, hogy a formai különbségek hangsúlyozása, az iskolaitól való eltérés itt is fontos. Minden osztályomnál kialakult valamilyen divat. Volt spirál, A/4-es puhatáblás stb. Most az emlékkönyv méretű keménytáblás, képes tetejű naplóból van a legtöbb. A tartósság szempontjából (több év a cél) ez jó is.

Ezt bizony meg kell vetetni. Izgalmas kezdet a közös vásárlás a szülővel, a választás, tervezgetés. Az olvasónaplók beszerzésének nincs határideje, hiszen nem tehetem kötelezővé. Általában az első darabok közös megcsodálása után rohamszerűek a vásárlások, utána van egy-két elmaradó. Ha bármilyen okból szükséges, én adok négy szemközt naplót ajándékba.

A „naplótartás” szabályai

A gyerek saját tulajdona, gyakran naplószerűvé válik. Csak az olvashatja, akinek megmutatja, én is csak akkor, és a szülő is. Nem szabad benne helyesírási hibákat javítani, sem beleszólni, hogy mit írjon! Pár év múlva úgy is ők maguk veszik észre a hibákat, és kellően büszkék is a fejlődésükre. Az is leírható egy könyvről, ha nem tetszett.

Nemrég egy már felnőtt, hajdani tanítványom vallotta be, hogy bár nem írja a naplót, szívesen böngészi, ha a kezébe kerül. Még arra is emlékszem, mit hol írtam – mondta. A naplóírást nem kérem számon, nem értékelem, nem jutalmazom. Viszont érdeklődöm, hogy beírtad-e már? Mindezeket egy szülői értekezleten érdemes tisztázni. A gyerekek rendszeresen behozzák, mutogatják. Én az olvasónaplónak fenntartott lelkes hangon minden mást azonnal félretéve „hagosan” szoktam örülni neki.

– Én is írhatok bele mesét? – Ez egy gyakran felmerülő kérdés. Sokan elkezdik, a fiúk persze csapatot alkotnak, és könyvet akarnak írni. A technika lassúsága és a kitartás hiánya miatt az a természetes, ha elakadnak az elején. Született már

ellenpélda is, gyerektől elvárható történetvezetéssel. De megjelent a gondolat! Testközelivé, elfogadhatóvá vált a lehetőség, hogy ő alkotó is lehet.

Könyvtárak

Az osztályteremben lévő kiskönyvtár egy részét az iskolai könyvtárból kölcsönzöm tanév elején, van, amit otthonról hoztam, és sok adománykönyv is van közte volt tanítványoktól. Ezt a könyvtárat ismerik meg leghamarabb, hiszen hasznos percek fordítunk olvasásra. Innen is szoktak kölcsönkérni könyvet, hétvégére vagy szünidőre. Sokan keresik azokat, amikből én már meséltem.

Másodikként, nem tartva a lineáris sorrendet, a városi könyvtárba viszem el őket, a második félév elején. Ide már szülőkkel aláíratott beiratkozási lapokkal megyünk, hogy rögtön kölcsönözhesenek is. A szülők rögtön aláírják a lapot, amint megtudják, hogy a kölcsönzés ingyenes, és háromhetente nem az ő dolguk visszavinni a könyveket. Hiányzaskor legtöbbször nekem adják a könyvet, de néha maguk viszik vissza. Tanév végén vannak, akik megtiltják az utolsó kölcsönzést, de a gyerekek kedvéért sokan vállalják a cserét, olyanok is, akik maguk nem járnak könyvtárba. A Somogyi Könyvtár gyerekkönyvtárosai mindig elvárásolják a gyerekeket. A könyvtárismereti kezdőfoglalkozás is meseközpontú. A kért könyvtári foglalkozásokra legalább olyan örömmel mennek a gyerekek ezután is, mintha moziba mennének. A rendszeres könyvtárba járás magabiztosságot ad nekik. Biztos helyismeretükkel irányítják a bizonytalan szülőt, és középiskolásként sem lesznek elveszve, ha könyvtári munkát igénylő feladatot kapnak. A nagy létszám miatt (27 fő) is nagyon jó, hogy a könyvtárosok a választásnál is segítségemre vannak. Fontos ugyanis, hogy a kicsik ne erejük meghaladó dolgokat válasszanak.

Az iskolai könyvtárat is meglátogatjuk a tanév végén, általában böngészős feladatokkal. Az osztálylétszámú kölcsönzéseket a közös olvasmányokhoz együtt végezzük.

A saját könyvtáram néhány példányát is kölcsönadom. Elmondom, milyen régi a könyv, milyen emlékem fűződik hozzá, megmutatok néhány szép illusztrációt, felolvasok egy-egy részletet. Ilyen könyvet megkapni mindig nagy kegy, és sorban állnak érte még akkor is, ha közismert tartalma miatt sok kiadásban hozzáférhető. Ezzel a könyvajánlásra adok példát.

Könyvajánlások

A könyvajánlások gyakorlati haszna kettős. Egyik a beszédfejlesztés és szóbeli szövegalkotás az élménymesélés során. Ez nem megy mindenkinek könnyen, ezért beszélgetés jellegűvé alakítjuk. A helyszín a szőnyeg, kör alakban ülünk, ahová magukkal hozzák az ajánlandó könyvet. (Már megszokták, hogy ebben a helyzetben valós élményeikről beszéljenek a hét eleji beszámolók során.) Kérdezzük, közbeszólunk. Csak a 4. osztályban öntjük szabályos formába a könyvajánlást, a felsős magyartanárok nagy örömeire.

A másik előny, sőt cél, hogy más is elolvassa a könyvet. Ehhez segítség, ha a szülők engedik a kölcsönadást. Példaként én is elkérek, kölcsönadok könyvet. Szerencsére az iskolai könyvtárból legtöbbször azonnal begyűjthető a kívánt mű.

Spontán is kialakul, hogy elirigylük a másik könyvét, és könyvtárlátogatáskor arra cserélnek.

Színdarabok

Az olvasottak belsővé válásának sok más mellett eszköze a róla készült illusztráció, a róla való fantáziálás, a szereplők bőrébe bújás. Erről már volt szó a bábozásnál. Eljön az ideje, hogy kilépjünk a bábok mögül, tudatosan készülve a szereplésre. Az óvodai előzmények egy átlagos kisgyereknél már feloldották a beszédgátoltságot, de a közösen megalkotott, előadott színdaraboknál nagyon jó tapasztalataim vannak. Mindenki beszél, még az oviból válogató némaként érkezett Somácska is.

Mindig megismertetem velük a könyvet, az alapművet is. Van, amikor velük fűzöm az olvasott élményt előadássá. Így folyamatában vésődik be egy mű dramatizálása, színpadra állítása, minden problémájával együtt. Jobb, mintha szét-darabolt versikéket tanulnának be, és szerepelne a tíz „jó tanuló”. Ha szükséges – az iskola szokásaitól függően –, ezekkel az előadásokkal kiváltható a karácsonyi vagy anyák napi műsor. Ehhez és ahhoz, hogy mindenki szerepeljen, szükséges lehet szerepek alkotása, kettőzése, kihagyása. Egyszóval a művek szöveggé váló kezelése. Így kerülhetett sor Nagy Zoárd, a lépkedő fenyőfa feldíszítésére. (A perket eddig megúsztam, így nem sorolom tovább.) Jó, ha felhasználjuk a tanulók egyéni képességeit, aki furulyázni, hegedülni tanul, lehet sárgarigó vagy tücsök. Volt egy másodikos tanítványom, aki megtanulta az összes igekötőt, feltétlenül születnie kellett egy olyan jelenetnek, ahol ennek helye volt.

A díszlet, jelmez jelzészzerű, anyaga papír vagy textilmaradék. Együtt készítjük, vagy én készítem előttük.

A nagyobbakkal már meg lehet tervezni a meglévő ruhatárunk ötletes felhasználását is. A szülőket felesleges terhelni, de némelyiküket jó „leállítani”, nehogy a farsang torz jelmezversenyévé silányuljon a játék, aminek lényege nem a bemutató előadás, hanem annak születése.

Közösségfejlesztő hatása óriási, mindenki fontos, próbáról, az előadásról senki sem hiányozhat – pont ő senkivel sem pótolható. Úgyesen alkalmazható a szemüveg, a kövérség, alacsonyosság stb. kompenzálására, elfogadására. Éppen ilyen szereplő kell! Darvasi László zseniális *Trapitijének* előadása után a világ két legboldogabb gyereke volt a Picike Ferikét játszó Dani, és a gombóc Andris, a kitüntetésekkel teliaggatott Minyon kapitány.

Saját regény

Az olvasónaplók kezdetén felmerülő önkifejezési vagy naplóírási vágy különböző intenzitással van jelen, és ha ez sikeres – nem elriasztó – fogalmazástanítással találkozik, realizálódhat: versben, mesében, regényben. Itt is sok a lelkesen elkezdett, de befejezetlen munka. Ennek több oka lehet. Egyik tanítványom a Pál utcai fiúk inspirálására főhőse halálát tervezte, de a gyakorlatban nem tudta „kivégezni” az őt megszemélyesítő hőst.

A nagy kaszinóablás írója, az eminens Zoli naphosszat ül a gépe mellett, míg szülei kisboltjukat vezetik. Szerencsére a játékra és internetes böngészésre fordít-

ható ideje korlátozott. Ő maga pötyögte be a regényt, ami – erkölcsi tanulságként – a bűnözők sikerével ér véget. Írásom címét a másik munkától kölcsönöztem: Robertó (a híres csatár) Romániából áttelepült, roma származású kisfiú, akit takarítónő édesanyja egyedül nevel. A regény kezdésekor írták be végre fociédzésekre.

Remélem, még sok mű születésének lehetek tanúja!

(A Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kar Nyelvészeti és Irodalomtudományi Intézete, valamint a HUNRA Magyar Olvasástársaság: Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban című konferenciáján, 2007. június 21-én elhangzott előadás írott változata.)

Az előadás prezentációs anyaga az Elektronikus Könyv és Nevelésben tekinthető meg.